

Mellemformsplaner – hvad er det?

Af Dennis Lund

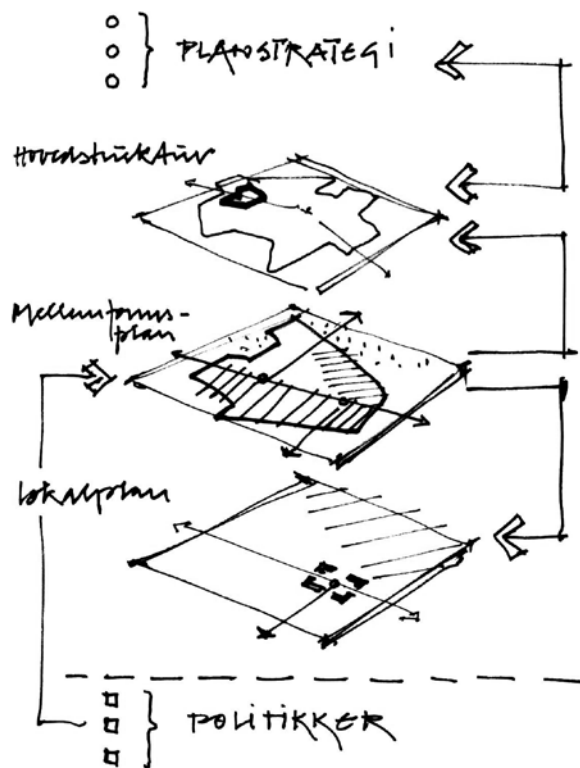

Diagram over, hvordan mellemformsplanerne placerer sig i forhold til kommuneplanens forskellige dele. Planerne peger mest nedad, men også mod kommuneplanens hovedstruktur og planerne prøves også for de forskellige politikker, som er vedtaget i kommunen. Illustration: Dennis Lund

Når der skal arbejdes med byens struktur, sammenhænge og kvaliteter må der indskydes et mellemniveau i planlægningen. Det er, hvad nogle kommuner gør og har gjort. Og det er disse "mellemregninger", vi kalder mellemformsplaner.

Odense som eksempel

Odense deltager i et Plan09 projekt, der har til opgave at lede frem mod bedre kommuneplanrammer. Rammerne i kommuneplanen for Odense adskiller sig i dag ikke fra andre kommuners planbestemmelser, og enkelt sagt, er alle landets kommuneplanrammer udtryk for en tænke- og skrivemåde, der stammer fra planlovgivningen i 70'ernes begyndelse, hvis ikke tidligere. Når rammerne ikke i væsentlig grad er ændret siden da, er der ikke noget at sige til, at de ikke er særligt funktionsdygtige nu mere end 30-35 år efter. Det kan ingen blive overrasket over.

Rammesystemet har åbenbart været så vedholdende og juridisk rodfæstet, at man i stedet for at søge en fornyelse af disse er gået andre veje for at skabe forbindelse mellem kommunens overordnede planlægning og den helt nære planlægning på lokalplanniveau. Vejen frem har for Odense og flere andre kommuner været at etablere en planlægning, der i omfang svarer til et kvarter, en lille bydel, et havnedistrikt eller lignende. Man har så at sige lavet en uautoriseret

planlægning på et detaljeringsniveau, der ligger et sted mellem kommuneplanens bestemmelser og lokalplanen.

Mellemformsplanerne er ...

På baggrund af interviews af planmedarbejdere i kommunen samt gennemlæsning af flere af disse planer, tegner der sig et interessant billede af den måde disse planer udformes på, og hvordan de fungerer i øvrigt. Mellemformsplanerne har været et hjælpsomt værktøj i snart en halv snes år i byens planlægning. Man har en bymidteplan, en belysningsplan, en kvarterplan for Glasvej kvarteret, en havneplan, en multihus-plan, en kvarterplan for bymidten og senest en kvarterplan by - havn. Ved gennemgangen af flere mellemformsplaner og ved sammenligning med et par andre tilsvarende planer i andre kommuner er der flere forhold, som synes typiske for mellemformsplanen.

Geografien er større end lokalplanen

Generelt dækker mellemformsplanen geografisk et område, der er noget større end de almindelige kommuneplanrammer. Og ikke nok med at de er større, de ligger også ofte på tværs af de gamle rammer. Når man skal dække en bymidte, lave nye oplæg til havneplaner, finde en handelsforbindelse mellem et par vigtige punkter i en by eller vurdere udviklingspotentialer i et kvarter, så siger det sig selv, at det ikke er de gamle bebyggelsestypologier fra rammedelen, der tages som

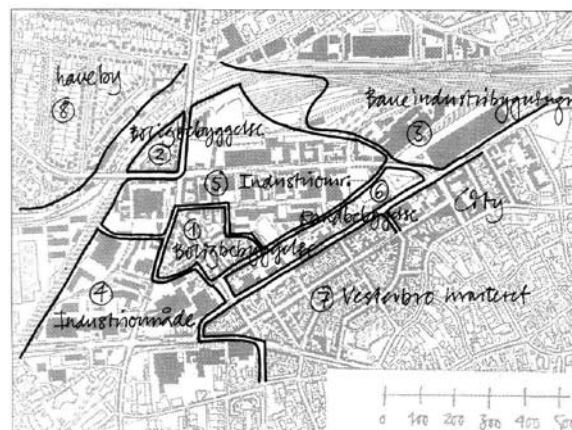
udgangspunkt. Man afgrænser sit område frit i forhold til opgaven og den tid, der er til rådighed.

Politisk bevågenhed

Det er ligeledes typisk, at mellemformsplanen enten direkte er udtryk for et politisk ønske eller - som ved flere planer i Odense - administrationen sætter emnet på dagsordenen for at øge sit eget planberedskab. Man står i en aktuell situation, hvor man skal agere planmyndighed, men ikke har det tilstrækkelige plangrundlag. Således bliver mellemformsplanen både meget aktuell og dermed interessant og samtidig bliver det en plan, man holder øje med, idet der er politisk bevågenhed omkring planen og dens udfald. Den politiske bevågenhed betyder samtidig, at man som planmedarbejder føler, at man er "med på vognen". Det viser sig at være stimulerende for medarbejderengagementet.

Planlægning i en nøddeskal

Det projekt, man efterstræber, står kun i løse konturer ved projektstart. Derfor kan både områdets størrelse og format ændres undervejs, ligesom det fokus, der indlægges og de analyser, der gennemføres, kan tage en anden drejning end først forventet. På dette punkt adskiller mellemformsplanerne sig fra anden kommunal planlægning, hvor planarbejdet ligger i mere faste rammer. Arbejdsrummet er friere på mellemniveauet: Man søger og er ikke forlods bundet af et bestemt re-

Illustrationen viser hvilken typisk udstrækning en mellemformsplan kan have, ofte flere gange større end en projektlokalplan men indenfor en bydel almindeligvis. Illustration: Kvarterplan for Odense Bymidte

Bymidten i Odense udgør et typisk mellemformsområde. Illustration: Kvarterplan for Odense Bymidte

Princip

Middelalderbyens særlige karakter i form af gadeforløb, rum og bebyggelse skal tydeliggøres.

Princip

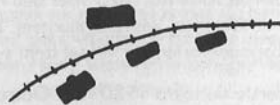
Nyt byggeri skal forholde sig til de eksisterende bebyggelsesmønstre:

Karréstruktur i tætbyen

Åben bebyggelse ved åen

Store fritliggende volumener langs banen

Mellemformsplanerne bør principielt ikke blive for småtærede. De er ikke projekter men principielle fysiske udsagn. Derfor skal illustrationerne ofte have diagrammets, signatørens karakter. Illustrationer: Kvarterplan for Odense Bymidte (1999)

sultat. Uden at være nedladende kan man sige, at netop den arbejdsform er planlægning i en nøddeskal. Megen af den ordinære planlægning er mere administration og rutine end analytisk planudvikling. Mellemformsplanlægning er værkstedsarbejde, når det er bedst.

Mellemformsplanerne peger mest nedad

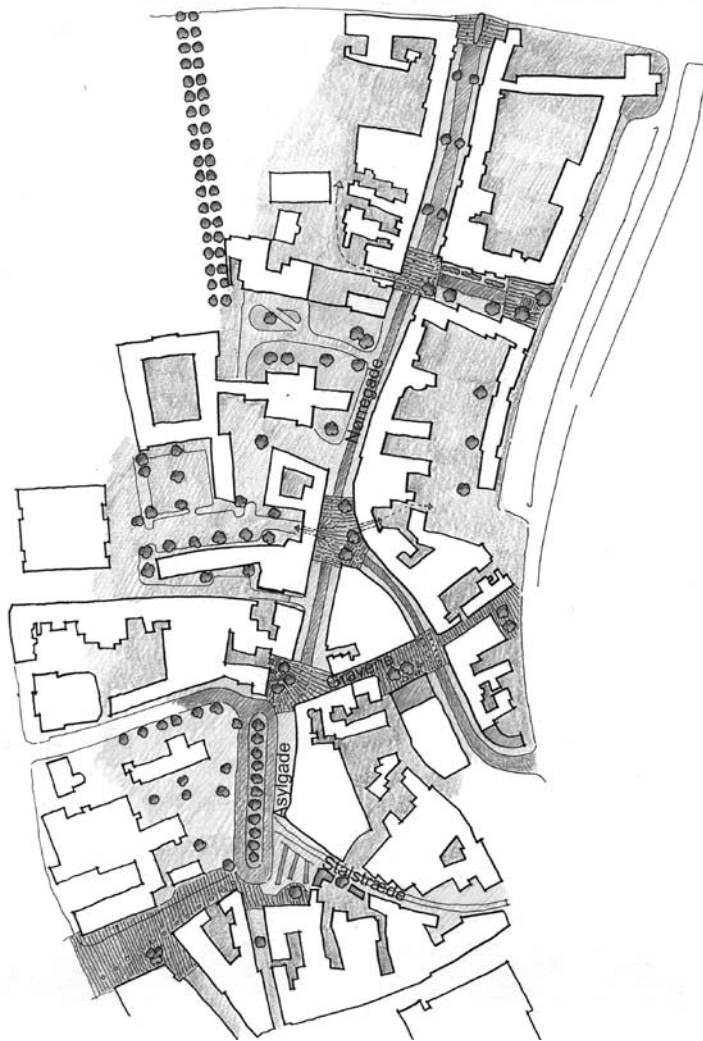
Da initiativet til mellemformsplanerne ofte er fremkaldt af et forsøg på at løse et specifikt problem i et mere lokalt område, siger det sig selv, at man arbejder sig ned i målestok og ofte ender med meget konkrete anbefalinger, planskitser og næsten projektagtige beskrivelser. Ud fra denne synsvinkel er det indlysende, at planerne indeholder stof til både kommuneplanrammen og den måske forestående lokalplanlægning. At man arbejder sig nedad i målestok kan heller ikke undre,

når man sættes i gang med arbejdet forårsaget af ofte meget påtrængende og konkrete planproblemer, det være sig byggeønsker, helhedsorienteret byomdannelse og bevaring af gamle industribygninger, trafikale løsninger, detailhandel i specifikke områder m.v. De udsnit, vi typisk ser i disse planer, taler overvejende for en planlægning på kvarterniveau.

Politikker, principper og handling

Mellemformsplaner placerer sig typisk mellem planstrategien og kommuneplanens hovedstruktur opadtil og kommuneplanens rammedel nedadtil. Ud over at udpege væsentlige planlægningsmæssige sammenhænge, principper og kvaliteter i kvarteret giver mellemformsplanerne ofte et tilbagespil til den næste planstrategi i form af visioner og mål, mens principperne kan sorteres dels op i hovedstrukturen, dels ned i rammedelen ved næste revision af kommuneplanen. Mellemformsplanen har ligesom kommuneplanen et forløb fra forslag til endelig vedtagelse med inddragelse af offentligheden. Det sker tit med stor opmærksomhed, fordi mellemniveaet er velegnet til at diskutere mål og principper uden at "køre fast" i diskussioner om den enkelte ejendom.

Dermed sker der en løbende kvalificering og udvikling af kommunens plangrundlag, som opsamles ved revisionen hvert fjerde år. Begrænsningen her er kommuneplanens omfang og overskuelighed. Selv efter indarbejdelse af en given

mellemformsplan, vil planen fortsat eksistere som selvstændigt dokument, fordi kommuneplanen kun kan rumme en lille del af mellemformsplanens indhold. Nogle gange knytter der sig også en handlingsdimension til mellemformsplanerne. Planerne indgår i politisk beslutningstagen og bliver katalysator for principbeslutninger og budgetlægning med henblik på gennemførelse af de visioner, mål og principper, planerne indeholder. Odenses byråd har afsat en lille milliard kr. til gennemførelse af Kvarterplan by – havn. Og kvarterplanen for Odense bymidte fra 2000 holder stadig – der er netop gennemført arkitektkonkurrencer for to pladser, hvor konkurrenceprogrammerne har hentet inspiration fra kvarterplanen. Desuden er mange byggemuligheder på private arealer blevet realiseret.

Har mellemformsplanerne en fremtid?

Dømmer man på baggrund af ovenstående, så er mellemformsplanerne en ubetinget succes. En succes fordi de hjælper, der hvor kommuneplanen ikke slår til. Det er vigtigt, at plansystemet udvikles, så der både findes et strategisk niveau, et planoversigtligt niveau og et lokalt planniveau. Det er vigtigt at plansystemet indeholder alle skalatrin fra XL, via L og M til S. Uden at gøre det kompliceret kan man til disse skalatrin sætte målestok på, hvor XL måske er 1:1.000.000, L er 1:50.000, M er 1:5.000 og S kan være 1:1.000.

Groft sagt kan man sige, at så længe afstanden mellem konkrete planønsker på lokalplanniveau

Mellemformsplanerne kan godt være præcise og alligevel principielle, som i denne illustration.

Illustration: Kvarterplan for Odense Bymidte (1999)

og kommuneplanens rammebeskrivelser ikke kan nå hinanden, så længe er der næppe anden udvej end at etablere en slags kortslutning i plansystemet. Og en kommuneplan, der med en hovedstruktur og en række sektorbetragtninger, måske suppleret af diverse politikker, som alle er velmenende og kloge, men næppe kan være indbyrdes koordinerede - det åbner for meget brede fortolkninger om forhold, der ikke kan omsættes til fysisk form. Her opstår usikkerheden: Hvad siger kommuneplanen egentlig? Hvad er kvalitet? Hvad skal prioriteres? Hvor er fokus? Noget må gå forud for andet.

Hvis man til dette dokument føjer en telefonbog af standardiserede oplysninger om bebyggelsesforhold, der ikke indeholder nogle kvalitative betragtninger - så står man med et samlet plandokument, som slet ikke fungerer i hverdagen og mere er blevet en pligt dans end "vild med dans". Vi er tæt på at nå den tilstand, hvis vi ikke allerede er der. I den situation er mellemformsplanerne en fornyelse og et godt kompromis i hverdagen mellem den store skala og den lille skala. Men planerne er geografisk fragmentariske og danner ikke det helhedsbillede, som kommuneplanen efterstræber.

Sammenfatning

Som det aktuelle billede af mellemformsplanlægningen tegner sig nu - og med skyldig hensyntag-

en til et beskedent statistisk materiale - så ser det ud til, at disse planer på flere måder træder i stedet for eller i hvert fald i dagligdagen agerer på kommuneplanens vegne. Planernes ubundethed af formelle krav gør, at de kan udformes individuelt og i øvrigt sættes i gang, når behov haves. Det er evident, at den faglige tilgang besidder et større engagement end den rutineprægede kommuneplan-gentagelse. Engagementet, projektets aktualitet, den individuelle opgavetilpasning, friheden over for formelle krav, de afsatte ressourcer og den politiske bevågenhed er nøgleordene og drivkræfterne bag denne form for planlægning. Det er derfor, at disse planer har succes.

Det hele handler om byforståelse; den er forudsætningen for, at man kan trænge ind i planproblemerne og dermed opstille planforslag, der ikke kører på autopilot. Som det også fremgår, er der en vis pay-off til kommuneplanlægningen. Således peger mellemformsplanlægningen både op og ned i systemet, dog mest nedad. Mellemformsplanerne bygger bro til developere og andre aktører på den kommunale scene.

Al den nytte som mellemformsplanlægningen måtte kaste af sig, bør dog ikke helt overskygge det problem, at kommuneplanlægningen kan risikere at blive ladt i stikken. Mellemformsplanlægningen "klarere" problemer, som kommuneplanlægningen har pådraget sig selv. Men det betyder

ikke, at det skal forblive sådan i fremtiden. Med den udvikling dansk planlægning har taget over de senere år, er der fortsat et betydeligt behov for en sammenfattende planlægning. Sker det ikke på det kommunale niveau, så sker det slet ikke. Og det er uforsvarligt. For at det kan lykkes må der ske en kvalitativ metodeudvikling af kommuneplanen fra byniveau, til bydelsniveau og til rammeområde. Således kan mellemformsplanens største begrænsning geografien overvindes og kvalitetene udnyttes til en kvalitativ kommuneplan, som i sagens natur gælder hele kommunen.

Mere fokus i kommuneplanen

Fremtiden handler således om dels at opgradere selve kommuneplanlægningen gennem en mere problemorienteret proces og i mindre grad gennem en proces, hvor alt behandles ligeligt og ud fra samme principper fra nord til syd og fra øst til vest. Kommuneplanlægningen skal simpelthen være mere fokuseret. Selv med tydelige fokusområder er det muligt samtidig at beskrive mere sekundære områder eller forhold. Det er ligemageriet i beskrivelsen af kommuneplanen, vi skal væk fra. Her viser mellemformsplanlægningen vejen. Man skal også tage ved lære af den metodefrihed, som mellemformsplanlægningen lægger for dagen. På den ene side er den ikke altid lige systematisk og målrettet: På den anden side må den også vælge sine egne veje, fordi metoden og arbejdsformen til dels afhænger af det

... men man skal være sig for at udføre meget bindende prospekter. Illustration: Kvarterplan, Odense Bymidte

problem, der skal løses. Det har ikke noget formål at lave en større udredning om et parcelhuskvarter, hvis der faktisk ikke er forhold, som står til at ændre hverken på kort eller længere sigt.

Et gammelt industriområde, der langsomt er på retur, er måske meget vigtigere at lave planlægning for. På den måde skal der prioriteres be-

tydeligt mere i kommuneplanlægningen. Det er mellemformsplanerne en klar indikator på.

Tag det bedste fra mellemformsplanlægningen og lad kommuneplan-medarbejderne kopiere denne plantype i eget reservat, bag lukkede døre/i fred og ro. Så er der mulighed for, at kommuneplanrammerne kan blive bedre.

Det er netop dette, der er formålet med Plan09-projektet for Odense kommune, som vi beskriver yderligere i efterfølgende artikler her i BYPLAN.

*Dennis Lund, Arkitekt maa
Redaktør, BYPLAN*